

Eesti regionaalse majanduse stsenaariumid: **KESK-EESTI AASTAL 2035**

Milleks stsenaariumid?

Majandus muutub. Tehnoloogiad vahetuvad üha kiiremini ning inimeste eelistused ja hoiakud teisenevad. Muutusprotsesse tundes ja nende kasutuselevõttu ehk ka eest vedades saab paremal juhul nende kulgu suunata või vähemalt mõju ette aimates halvimat vältida. Aga mis on oluline? Kuhu suunas liikuda ja kas pole ohtu eksida?

Muutuste hindamisel on abiks stsenaariumid kui võimalike tulevikumaailmade kirjeldused, tänu millele saab läbi mängida erinevate valikute mõju ning hinnata rakendatavate poliitikate sobivust ja töökindlust. Stsenaariumid valmistavad otsustajaid – aga ka ettevõtjaid ja elanikkonda – muutusteks ette, avarda-

vad nende maailmapilti ning loovad seoseid esmapilgul väheoluliste protsesside vahel.

Stsenaariumimeetodit rakendas esimest korda 1950. aastate alguses USA mõttekoda RAND, pärast seda võtsid selle kasutusele juba paljud ettevõtted ja valitsused. Stsenaariumid on üksteisest selgelt eristuvad, sisemise loogika ja põhjendusega tulevikulood. Erinevalt prognoosist ei ole need seniste arengute tulevikupiken-dused. Hea stsenaariumi mõõdupuu ei ole selle täpsus, vaid selle usutavus, see tähendab loo jutustamine praegusest olukorrast tulevikuolukorrani jõudmiseni, sise-mine kooskõla ja kasulikkus otsuste tegemisel.

Stsenaariumite tekkeloogika

Tuleviku kirjeldamiseks on stsenaariumite ekspert-grupp valinud kaks võtmetegurit. Esimene tegur on säästliku majandusmudeli poole liikumise kiirus. Majandus sõltub üha enam kliimamuutusega kohanemisest. Kas majanduskasvule suunatud väärtused püsivad või saavad valdavaks keskkonda esmaseks pidavad hoiakud? Kas majandus muutub keskkonnasäästlikumaks järk-järgult karmistuvate reeglite ja nõuete surve võrdlemisi aeglasel tempos või toimub uue põlvkonna eeskujul väärtushoiakute muutus kiiresti? Roheliste parteide populaarsus Lääne-Euroopas kasvab. Noored, nagu Greta Thunberg, väljendavad oma vaateid üha enam tegudega: tarbitakse teadlikult öko-tooteid ja -teenuseid, eelistatakse taimetoitu, mini-meeritakse jäätmeid ning kasutatakse ühistransporti.

Teine muutuste võtmetegur on uus tehnoloogia: tööstuse digitaliseerimise lahendused, hajusenergeetika jt. Kas see muudab tegevusmahu vähem oluliseks ja teeb väiketootmise taas majanduslikult mõttekaks?

” Kliimamuutused kujutavad endast kõigi aegade kõige suuremat ja ulatuslikumat turutõrget.

Sir Nicholas Stern

Endine Maailmapanga peaökonomist, 2006

Tehnoloogia muutub sageli kiiresti ja ettearvatult, näiteks nutitelefoni laialdase kasutuselevõtmise kulus vaid mõni aasta. Kliimamuutuste taltsutamiseks suunatud keskkonnapoliitika sunnib süsinikupõhist ener-

geetikat vähendama ja arendama uusi tehnoloogiaid. Samas ei mahu roheenergeetika suurlinna: energia-tootmine muutub ilmselt märksa hajutatumaks ning hakkab mõjutama tootmise ja elanike paiknemist.

Elukohtade lähedamat valikut soosib kõikjale ulatuv digi- ja võrgutehnoloogia: laienev osaja- ja virtuaal-töö ning iseendale tööandjaks olemine võimaldavad tegutseda sobival ajal ja kohas ning eelistatud kesk-konnas. Ihalus parema: ilusama, rahulikuma ja loo-dusega kooskõlas oleva, aga ka odavama elamise järele hakkab tagant tõukama Euroopas ja USAs juba 1980ndatel toimunud ning viimasel kümnendil taas hoogustunud vastulinnastumist, mille tagajärjel kolivad tööturulult taandujad ja osalise koormusega vaba-kutselised suurlinnadest välja. Kliimamuutuse ja aren-gumaade poliitilise ebastabiilsuse eest Euroopasse pressiv immigratsioon soodustab samuti suurlinna-dest väljakolimist.

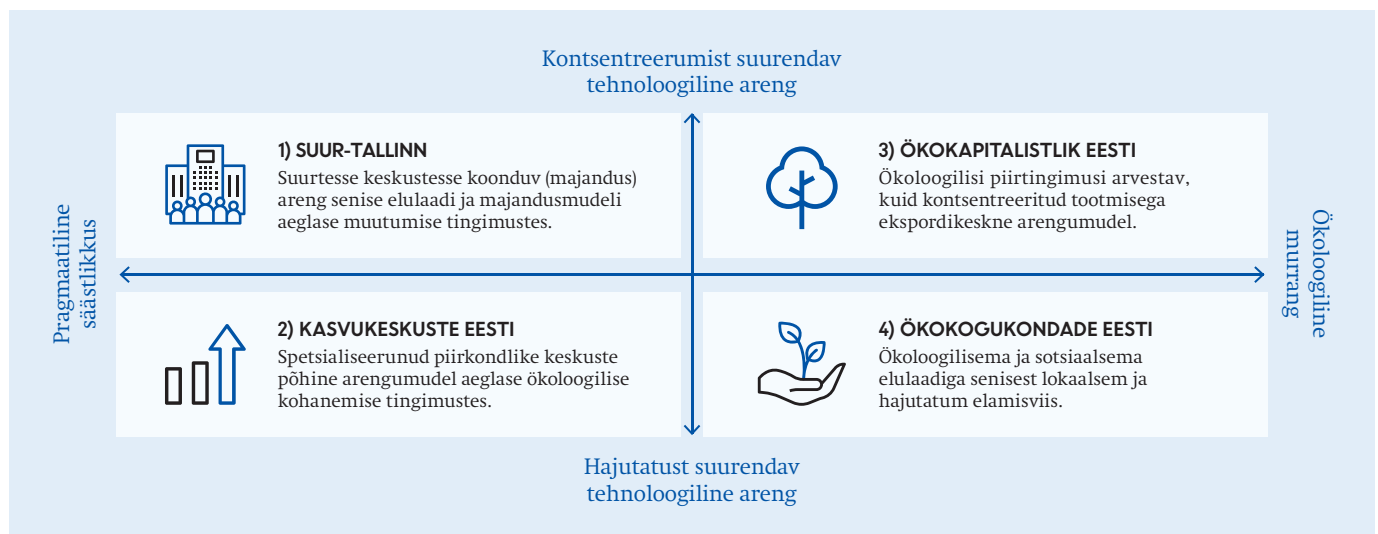
” Me kaldume ülehindama tehnoloogia mõju lühikeses perspektiivis ja alahindama selle mõju pikas perspek-tiivis.

Roy Amara

Ameerika Ühendriikide teadlane ja futuroloog

Stsenaariumid – Eesti aastal 2035

Kahe võtmeteguri äärmuste põhjal joonistus välja neli stsenaariumi.

Mida tähendab „Suur-Tallinna“ stsenaarium Kesk-Eestile?

„Suur-Tallinn“ on neoliberaalne jätkustsenaarium, mis panustab globaalse ja ELi raha sissevoolule, naudib idufirmade teket ning rakendab kiirendatud tempos uusi tehnoloogiaid, mis on jätkuvalt kallid ja erioskusi nõudvad ning mis võetakse seetõttu esmalt kasutusele suurlinnades. Tehnoloogia- ja teadmumajandus koondub Harjumaale ja veidi ka Tartusse.

Tarbimispidu jätkub: elu on hea, mugavusteenused ja meelelahutus läheb hästi kaubaks, aga raha piirkonnast välja ei jõua ning väljaspool Harjumaad jätkub Eesti rahvuspargistumine. Maapiirkonnad tühjenevad elanikest, muutudes maardlateks ja suvilapiirkondadeks, kus on lihtsam töö ning kus saavad hakka-kama vaid ettevõtjad/ettevõtlikud. Harjukate rahul-

olu rikuvad aga üha kõrgemad kinnisvarahinnad, ummikud ja kasvav immigratsioon. Läheb kitsaks.

Kesk-Eesti lõheneb kaheks: Tapa-Rapla ja Paide-Rakvere raudteede ja kiirteede lähedased linnad ning nende lähialad saavad rahvast juurde, olles peamiselt Tallinnas tööl käivate inimeste elukohad. Maakondade äärealade asustus jääb väga hõredaks. Katsed avada Lääne-Virus fosforiidikaevandusi ja uus lubjatehas pörkuvad jätkuvalt avalikkuse vastuseisule. Põllumajandustoodang ja efektiivsus kasvavad. Piim läheb pulbrina ja vili kuivatist otse laeva, kohapealset

väärindamist on vähe. Suured põllumajandustootjad on end põlvkonnvahetuse käigus välismaa kapitalile maha müünud. Kohalikke ettevõtteid kiputakse üha enam juhtima Tallinnast. Suurtootjad sõidavad sõna otseses mõttes perefarmidest üle. Maad ostetakse kokku ja senise bioloogilise mitmekesisuse taganud koduaiad, hekid, kivihunnikud, kraavinurgad ja isegi teeperved küntakse suurteks põllumassiivideks, mis kohati meenutavad Ukraina steppe. Tühjaks jäänud talud on kokku lükatud, et saaks masinatega vabalt toimetada. Kuna farmides töötavad peamiselt Ukraina renditöölised, siis neil on siin üha kodusem.

Mida tähendab „Kasvukeskuste Eesti“ stsenaarium Kesk-Eestile?

„Kasvukeskuste Eesti“ aluseks on väikeettevõtetele uue võimaluse andev tehnoloogiline areng koos ülemaailmse ressursi- ja ennekõike energianappusega. Stsenaariumi üheks eelduseks on väikeettevõtlast sooviva pärituule võimendamine ELi ja riiklike poliitikate abil, seda nii vastavate tehnoloogiliste lahenduste soosimise kui ka teadmustaristu üleriigiliselt kättesaadavaks muutmise kaudu, mis loob võimalused ettevõtete toodete ja teenuste innovatsiooniks ning lisandväärtuse kasvatamiseks. Suurlinnades üle maailma muutub elamine üha kallimaks. Loodusvarade poolest rikkas Eestis saavad inimesed lõpuks aru, et ilma uute farmide, tehaste ja kaevandusteta on heaolu kasvuks vähe võimalusi. Lisanduvad investeeringud kasvatavad oluliselt töötleva tööstuse toodangu lisandväärtust ja pakuvad ääremaakondades elavatele inimestele uusi

töökohti. Eestis on tosinkond korralike teenuste, kasvava hõive ja hea elukeskkonnaga keskust.

Kesk-Eesti on vahepealsest langusest üle saanud. Biomajanduse investeeringud on tööhõivet kasvatanud. Kuna Aasia turgudel oma kaupu müüvad kohalikud töösturid vajavad kvaliteetset ja aina spetsiifilisemat tooret, on põllumajandustootjate ja maaomanike tulud kasvanud ning piisavalt ressursi jagub ka kohapealsele teadus- ja arendustegevusele. Piirkond on energiasõltumatu ning suudab pakkuda head ja odavat elukeskkonda, nii et tööstustootjatele on see esmane valik pagemaks Tallinna ja Harjumaa kõrgete kinnisvarahindade eest. Hästi läheb ka turismiteenuse pakkujail. Tallinnast välja kolimise tsoon nihkub üha kaugemale.

Mida tähendab „Ökokapitalistliku Eesti“ stsenaarium Kesk-Eestile?

„Ökokapitalistlik Eesti“ sünnib jätkuvalt tsentraalse juhtimise ja kasvavalt üleeuroopaliste keskkonnareeglite ruumipimedal rakendamisel. Formaaljuriidiliselt on Eesti üha ökoloogilisem: keskkonnasääst tähtsustub, kuid kuna uued tootmistehnoloogiad ja säästulahendused on kulukad, siis rakendatakse neid vaid suure tegevusmahu korral üksnes suuremates linnades või loodusressursside vahetus läheduses. Elu juhivad Brüsseli normide kõrval globaalsete suurvõimudega seotud välisettevõtted, kelle esmane huvi on Eesti loodusressursid – viljakas maa, magevesi, puit, turvas, fosforiit ja teised maavarad – oma kontrolli alla saada. Maapiirkonnad kahanevad ning ainuke kasvav keskus on Tallinn.

Kesk-Eesti maastikupilt meenutab üha enam steppi, sest väiketalud, metsatukad ja kraavivõsa on kadunud.

Linnade külje alla on kerkinud uusi hiidfarme koos läga ja muud biomassi töötlevate gaasigeneraatoritega. Elanikud kaebavad küll haisu üle, aga kui inspektorid kontrollima lähevad, on kõik korras: aknad kinni ja filtersüsteemid töös. Lääne-Viru idaosas hakatakse uute maa-aluste tehnoloogiatega kaevandama fosforiiti ja metallimaake. Kuna riik soosib tööstust, on sedalaadi ettevõtteid nüüd lihtsam algatada. Valdava osa elanike nõusolek saavutatakse tänu kohalikele omavalitsustele pakutavatele boonustele ja pikaajalisele meediakampaaniale. Töötajate nappuse ja suurtoöstuste käitavate välisfirmade tõttu lisandub linnadesse arvukalt võõrtöölisi. Tuli tuha all hõõgub ja Rakverest saab Juhan Aare eestvedamisel alguse uus fosforiidisõda.

Mida tähendab „Ökokogukondade Eesti” stsenaarium Kesk-Eestile?

„Ökokogukondade Eesti“ teostub juhul, kui maailmas saavad valdavaks keskkonnaväärtused, mis suunavad ka majandusotsuseid: vähendatakse globaalset inimeste ja kaupade liikuvust, arendatakse mikro-energeetikat ja -tootmist ning levitatakse säästlikku kohalikku liikuvust ja tootmist võimaldavaid tehnoloogiaid. Väliskaubandus on keskkonnatasude tõttu oluliselt vähenenud, majandus on kohalik ning levivad jagamismajanduse ja koostegemise mudelid. Ökoloogilisus ja kohapõhisus saavad normiks, mistõttu kandub ühiskonna juhtimine asustuse hierarhiat pidi allapoole ja teoks saab 21. sajandi külaühiskonna mudel, kus põhitasand on küll kohalik, kuid kus teadmus levib ja võrgustamine toimub globaalselt. Eestis on paarsada kohalikku teeninduskeskust.

Kesk-Eestis käib mõnda aega võitlus suurfirmade ja vahepeal üsna väikesearvuliseks kahanenud väike-

talude vahel. Ülemaailmsete suundumuste, uute euronormide ja riikliku põllumajanduspoliitika tulemusel jääb suuragrofirmade kasv seisma ning tekib juurde pere- ja elulaaditalusid, kes leiavad niši varustamiseks köögi- ja puuviljade mahetoodanguga kohalikke keskusi ja muidugi ka Tallinna, mis ei ole kaugel. Vägaagi võimekaks saavad metsa- ja agroühised, mis käivitavad koostöös kohalike suurtootjatega energia- ja tööstusparke, kus tekib arvestataval määral uusi töökohti. Vahepeal üsna hõredaks jäänud külaseltse tekib juurde. Järva-Jaanis vändatakse uut vaatajarekordit löövat, ökokogukonna elust pajatavat seriaali, kus õpetatakse säästliku elulaadi knihve, nii et sellest vanaeestiaegsest keskusasulast kujuneb uue ajastu ikooniline koht, kus televiisoris ja sotsiaalmeedias levitatavad aiandusuuendused esimesena juured alla saavad.

Kokkuvõte

Kesk-Eesti elanikkond on kahanenud eriti kiiresti pärast Euroopa põllumajandustoetuste jagamise algust, mis on oluliselt kasvatanud suurtootjate konkurentsivõimet, samas kui väiketald ei pruugi enam uutes oludes ja keerulise paberimajandusega hakkama saada. Suured agrofirmaad investeerivad tehnoloogiasse, mille tõttu kaovad töökohad. Löögi all on nii bioloogiline mitmekesisus kui ka kogukondade jätkusuutlikkus.

Kesk-Eesti linnad on väikesed. Siin-seal kasvavad tööstused ei ole piisavat asendushõivet luua suutnud. Samas veetakse suur osa piirkonna biotoodangust (vili, puit ja piim) toormena või siis vähetöödelduna välja. Maavaradest ei julgeta rääkidagi. Seega on üks edasise arengu võtmeteema lisandväärtuse kohapealne kasvatamine, seda toidu, puidu- ja ehitusmaterjalide, aga ka masinaehituse ja muu tootmise vallas. Miks peavad töötajad hommikuti Harjumaale või nädalateks lausa Soome sõitma, kui nad saaksid edukalt sama tööd teha kodule lähemal?

Palmse ja mitmed väiketööstused on siin heaks teenäitajaks. Piirkonna jätkuvalt üsna killustunud omavalitsused peaks tööstusarenduses märksa enam omavahel ja ka EASiga koostööd tegema, et rohkem investeringuid Harjumaal välja tuleks.

Elanikel on seni tihti olnud kergem tasuvat tööd saada Harjumaal, mis ei ole küll kaugel, kuid kuhu iga päev sõita on ikkagi kulukas ja kurnav. Siin on ennekõike eelis raudteelinnadel, mis kujunevad tasapisi Tallinna magalateks. Samas saaks rongi- ja bussiühendusi sünkroniseerides ja ka väiksemates raudteejaamades parklaid rajades Tallinna tööturuala kenasti laiendada, sest rongis sõites saavad arvutiinimesed juba osa tööd ära teha ning suureks boonuseks oleks omakorda Tallinna ummikute vähenemine.

Kolmas suur väljakutse on rekreatsioon: mida rohkem on Tallinnas korterirahvast, seda enam soovivad nad sealt puhkepäeviti välja loodusesse saada. Kõrvemaale, Lahemaale ja mitmesse teise kanti on jõudnud juba kordades enam matkajaid ja puhkajaid, siinsed turismitalud on teinud läbi suure kasvu. Ruumi on nii investeringuteks kui ka paremaks logistikaks, mida peaks jällegi korraldama omavalitsused.